

MOHAY TAMÁS: A CSÍKSOMLYÓI KEGYHELY ÉS BÚCSÚJÁRÁS Diktatúra, rendszerváltás, modernizáció

Mohay Tamás néprajzkutató 2023-ban megjelent könyve napjaink legjelentősebb Kárpát-medencei kegyhelyéről, Csíksomlyóról és a pünkösdi búcsújárásról nyújt sokrétű összegzést. Az Erdély keleti végein elhelyezkedő ferences búcsújáróhelyen az 1990-es évektől pünkösöd szombatján felekezeti hovatarozástól függetlenül több százezren gyűlnek össze magyarok nemcsak a Kárpát-medence, hanem a világ minden részéből, hogy megélhessék vallási és nemzeti összetartozásukat.

A kötet Mohay Tamás több mint három évtizedes kutatói munkásságának eredményeként, 2022-ben sikeresen megvédett MTA nagydoktori disszertációja alapján született meg. E könyvet a szerző számos tanulmánya és két könyve előzte meg, amelyek együttesen Csíksomlyó több évszázados történetéről adnak számot.

A most megjelent könyvből az 1949. évi búcsújárástól eltelt évtizedek: a kommunista diktatúra negyvenévi tiltásának, a rendszerváltásnak és az azt követő tíz év modernizációjának története tárul elénk, bár a kötet végén Ferenc pápa 2019. évi látogatása és a Covid-világjárvány is érintőlegesen szerepel. A szerző azt mutatja be, hogy ezekben az évtizedekben hogyan alakították át a kegyhelyet és a pünkösdi búcsújárást a külső kényszerek, történeti fordulatok.

A személyes hangvételű előszóban Mohay Tamás vall első csíksomlyói útjairól: az 1970–1980-as években személyes indítatásból, magánemberként kereste fel a kegyhelyet, majd ez a kötődése alakult át kutatói életútjának fontos színterévé. Kérdések özönével közelít a szavak szintjén valójában megfoghatatlan búcsús élményhez. A következő fejezettől a könyv már objektív, tárgyilagos szemléletet tükröz, mely mindvégig lendületes, közérthető, olvasmányos marad nemcsak a tudományos világ, hanem a kegyhely iránt érdeklődők számára is.

Az I. részben Mohay Tamás a célokat, módszereket és forrásokat, majd a téma kutatási előzményeit ismerteti, végül a zárandoklat, a búcsú és a nemzeti kegyhely fogalmát tárgyalja. A szerző terepmunkája során eleinte a jelen folyamatainak kutatására összpontosított: 1990-től, a kommunista diktatúra bukását követő első szabad, nyilvános búcsútól kezdődően 2005-ig tíz alkalommal dokumentálta részletesen a búcsú alakulását. A néprajzi szokáskutatásnak az emlékekre alapozott korábbi módszerét meghaladva több éven keresztül újabb és újabb szempontok alapján figyelte meg a jelenben zajló pünkösdi ünnepet. Személyes jelenléte

mellett több alkalommal egyetemi hallgatóinak bevonásával a párhuzamosan zajló események mindegyikét tüzetesen dokumentálták.

A 2000-es évek elejétől Mohay Tamás figyelme kiterjedt a korábbi évszázadok történetére, különösképpen a pütkösi búcsú eredettörténetének tisztázására. Az általa feltárt források egyike 2015-ben jelent meg „*Istennek kincses tárháza...*” P. Losteiner Leonárd ferences kézírata Szűz Mária csíksomlyói kegyesobráról címmel. Ez a kegyhelynek a 19. század elejéről származó, első magyar nyelvű mirákulumos könyvét és az azt értelmező keretet tartalmazza.

A kutatás során Mohay Tamás többféle diszciplína felől közelített a témához, és azok változatos módszertani eszközeit alkalmazta. Ezáltal többek között a szociológia, szociális és kulturális antropológia, történettudomány, egyháztörténet iránt érdeklődők számára tartalmaz gazdag ismeretanyagot a könyv. A terepmunka és a résztvevőkkel, szervezőkkel készített interjúk mellett a Gyulafehérvári Érsekség Levéltárában őrzött anyagokat, a ferences rendi és a csíksomlyói *Historia Domus*okat, továbbá a sajtóanyagot is forrásul használta.

A II. rész a kegyhely 1949 előtti évszázadait mutatja be. A szerző a régmúlt búcsújárását mint a jelenben élő örökséget értelmezi: hogyan élnek a jelenleg is meglévő épületekben, tárgyakban, történetekben és szokásokban a korábbi évszázadok emlékei. Ennek a résznek az alapját a szerzőnek 2009-ben ugyancsak a L'Harmattan Kiadónál megjelent, *A csíksomlyói pütkösi búcsújárás. Történet, eredet, hagyomány* című műve adja az azóta feltárt új eredményekkel kiegészítve. Számomra a jelen kötet egyik erőssége az, hogy abban a régmúlt és közelmúlt eseményei egy folyammá sűrűsödnek össze, ezáltal nagyobb történeti távlatok válnak érthetővé azok számára is, akik kevésbé jártasak Erdély történelmében.

A III. részben az 1949–1989 közötti diktatúra, a vallás- és egyházüldözés időszaka kerül a középpontba. Először az erdélyi katolikus egyház általános helyzetéről olvashatunk, többek között Márton Áron püspök meghatározó egyéniségéről és a szerzetesrendek feloszlásáról. Ezután Csíksomlyóra irányul a figyelmünk, ahonnan 1951-ben távolították el a ferenceseket. Az 1957–1970 közötti lassú enyhülés idején P. Daczó Lukács személyében egyetlen ferences teljesíthetett itt szolgálatot. Életrajzi feljegyzése fontos forrásként szolgált Mohay Tamás számára. A könyvből részletesen elénk tárul a veszteségek hosszú sora, mint például a rendház és a templom körüli terület államosítása, de emellett a túlélés lehetőségeit is megismerhetjük.

Egy rövid kitekintés keretében az emigráns erdélyi ferencesek által kialakított „amerikai Csíksomlyó”, Youngstown 1963–1992 közötti történetéről olvashatunk. Ezután a csíksomlyói pütkösi búcsú részletes ismertetése következik, amelynek több évszázados folytonossága 1949-ben a diktatúra nyomására szakadt meg, mert abban a politikai hatalom fenyegetést látott.

Mohay Tamás a búcsújárásnak ezen időszakát az elköttött végtagokhoz hasonlítja, amelyekből fokról fokra kiszorul az eleven vérkeringés. Ám a hit ereje erősebbnek bizonyult az erőszakos politikai akadályoztatásnál, és rejtett módon, csoportok helyett egyéni formában, kisebb létszámmal megmaradt a pütkösi búcsújárás.

A IV. rész azt mutatja be, hogy az 1989. évi fordulatot követően hogyan éledt újjá a régi ünnep hagyományos rendje, és hogyan újult meg a modernizációnak megfelelően. Először a rendszerváltás hatását ismerhetjük meg a társadalom és az egyház, később a ferences szerzetesrend életében, majd a szerző részletesen felidézi az 1990-ben elsőként szabadon megtartott búcsút.

Mohay Tamás ehhez a nagyszabású nyilvános ünnephez mint egyfajta rituális drámához közelít. Ennek megfelelően külön fejezetekben tárgyalja az ünnep idejének főbb cselekményeit, térhasználatát, kitérve arra is, hogy a résztvevők számának növekedése miatt a nagymise kikerült a templomból a Kis- és Nagy-Somlyó hegyek közötti nyeregbe. Megismerhetjük a kegyhely vonzaskörének bővülését is, majd az egyházi és világi vezetők, szervezők bemutatása következik. A szerző részletesen ismerteti a hagyományos vonzaskör régi búcsújáró csoportjainak zarándoklatait, kezdve a közelebbi csíki településektől Gyimesen keresztül Moldváig és Bukarestig. A záró fejezetben pedig egyéni visszaemlékezések tanúskodnak a szenttel való találkozásról.

Az V. részben a modernizálódás kerül a középpontba. A szerző először a zarándok- és turistaszerepek, illetve azok keveredésének szemszögéből közelíti meg ezt a témát. Magyarországi és szlovákiai magyar csoportok példáin keresztül érzékelteti, hogy mennyiben változott meg az 1990-es években a búcsújárás mind külső szerkezetét, mind a résztvevők motivációit tekintve. Ezt követően a búcsúvásár tárgykészletéből, a hazavitt emléktárgyakból kapunk ízelítőt, amelyek fontos lenyomatai egy-egy korszaknak. *A nyilvánosság látószögei* című fejezetben Mohay Tamás azt vizsgálja meg, hogy a búcsú hogyan vált médiaeseményé, milyen képet közvetít róla az írott sajtó, a televízió és az internet, és ez hogyan hat vissza az ünnepre, hogyan formálja azt.

Végezetül, a kegyhely nemzeti arculatának kialakulása és a magyarság jelképeinek használata következik. A búcsú több százezer résztvevőjére Mohay Tamás az élményközösség kifejezést használja, hiszen a különféle személyes motivációktól, vallási hovatartozástól függetlenül a résztvevők a nemzeti összetartozás élményében osztoznak.

Az összegzést a tudományos apparátus követi. A hivatkozásokon belül a szakirodalom és kéziratok után külön szerepelnek a sajtóban megjelent írások, a mozgóképek, a diákok kézíratai és a megszólalók adatai. A mellékletek főleg eddig nem publikált forrásszövegeket tartalmaznak. A kötetet a személynevek és földrajzi nevek mutatója zárja, amely nagy segítséget jelent a fejezetek közötti átjárhatóságban.

Végezetül fontos kiemelni, hogy a könyv gazdag tartalmát 267 darab fénykép teszi szemléletesebbé, melyek jelentős része a szerző saját felvétele. E képek által azok is bepillantást nyerhetnek a búcsú folyamába, akiknek nem vagy régebben nyílt alkalmuk azt személyesen megélni.

(Mohay Tamás: A csíksomlyói kegyhely és búcsújárás. Diktatúra, rendszerváltás, modernizáció. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2023, 619 o. ISBN 9789634149873)

Vass Erika

néprajzkutató, Néprajzi Múzeum Egyházi gyűjtemény, Budapest